

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT HETILAPJA

A TARTALOMBÓL:

Szabó Ervin — „Nevelési gondok” az állatvilágban — Korszerű lakás, korszerű berendezés — A Szahara fekete aranya. — A csepp tudománya — Folyékony gyümölcs — A tudomány világa

244

SZABÓ ERVIN

Könyvtárpolitikai tevékenysége korszakos jelentőségű. A maga korában nemzetközi tekintély a könyvtártudomány területén: messze a határokon túl számon tartották őt, s egy-egy fontos könyvtárelméleti kérdés kidolgozásához közreműködését kérték. Eletművének azonban ennél is fontosabb, mert egyetemesebb hatású része az, amelyet *Szabó Ervin* mint szocialista forradalmár alkotott. Elsőnek kísérelte meg, hogy a marxizmus elmélete alapján, a fejlődés gyökereit keresve önálló választ adjon kora, a század eleji Magyarország nagy társadalmi kérdéseire. Ugyanakkor ő volt a marxizmus első nagy hazai népszerűsítője, egyben politikus és gyakorlati forradalmár, akinek neveltjei közül került ki a kommunista párt alapítójának jelentős csoportja.

Szóljunk előbb arról az örökségről, amelyet mint

könyvtáros

hagyott reánk.

Elszegényedett felvidéki polgárcsaládból származott. Alig töltötte be huszonkettedik életévét, amikor — budapesti és bécsi jogi tanulmányainak befejezése után, 1899-ben — az Országgyűlés Könyvtárában gyakorolni lett, majd a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara könyvtárába került. *Hivatásnak* tekintette a könyvtárosságot, s ehhez a pályához hű maradt haláláig. Amikor félévszázados vajúdás után megalakult a főváros saját könyvtára, Szabó. Ervin megpályázta és elnyerte az ennek vezetésére szervezett állást.

Budapest irányítói körében fel sem vetődött az a gondolat, hogy ezt az intézményt a lakosságot ellátó könyvtárhálózattá lehetne és kellene fejleszteni. Budapest törvényhatóságának tagjai, fele részben „virilisták”, a legnagyobb adózók, fele részben jobbra gazdag ügyvédek, háztulajdonosok, gyárosok, a községi költségvetést a maguk üzleti vadászterületének tekintették. Megszavaztak mindent, amiből mint vállalkozók hasznot reméltek. De a könyvtárfejlesztés ilyen lehetőségét nem ígért.

Szabó Ervin ostromot indított a közömbösség és a kicsinyes rosszindulat kínai fala ellen. Írásban és élőszóban, beadványok, előterjesztések, nemzetközi összehasonlításokra alapozott tanulmányok, statisztikák tömegével próbálta jobb belátásra bírni feletteit. Erőfeszítéseit végül is siker koronázta, ha nem is olyan, amilyenről álmodott. Csakhamar felismerte, hogy Budapestnek nem közigazgatási szakkönyvtára van szüksége, amelyet még a városi tisztviselők sem használnak, hanem új típusú gyűjteményre, *társadalomtudományi könyvtárra*. Ezenkívül a helyi

szükségletek és a külföldi tapasztalatok tanulmányozása alapján harcot indított a nálunk mindaddig ismeretlen, a nép nagykorúságát tekintetbe vevő „közművelődési könyvtárak” hálózatának megteremtéséért. Tudósi felkészültsége, megvesztegethetetlen jelleme, vonzó egyénisége számtalan tisztelt és barátot szerzett neki, akiket eredményesen mozgósított célja érdekében. Mindenekelőtt sikerült a vezetése alatt működő intézményben kitűnő és lelkes munkatársi gárdát szerveznie. A tízes években már olyan kiváló könyvtári szakemberek dolgoznak mellette, mint Madzsar József, Dienes László, Bráun Róbert, Kóhalmi Béla, Pékler Blanka, Szigeti Gabriella és mások. Közülük nem egy később kiemelkedő szerepet töltött be a forradalmi és haladó mozgalmakban. Sikerült a radikális polgárság néhány befolyásos tagjának támogatását is megszereznie. Erre Szabó Ervinnek nagyon is szüksége volt. Könyvtárpolitikáját nemcsak a konzervatív-klерikális körök, de olyan városi hatalmasság, mint Vázsonyi Vilmos, vagy Szabó Ervinnek egy időben közvetlen

Szabó Ervin (1877—1918)

fölöttese, Thirring Gusztáv is elfoglaltak, „bizonyos irányt” szolgálónak nevezte, magát a könyvtárt pedig gyakran minősítették „anarchista, szocialista, antimilitarista központ”-nak. — A könyvtár mégis életerős intézményé fejlődött, s amikor 1918 őszén a szellemi alkotóereje teljében levő, mindössze negyvenéves könyvtárvezető elhunyt, a belvárosi Károlyi (ma Ferenczy) utca 8. alatt korszerű berendezéssel, több mint százezer kötettel ott állt a főváros várostörténeti és társadalomtudományi könyvtára, amelyhez már kerületi közművelődési könyvtárak is csatlakoztak. A kutatók százai keresték fel e központot, és az olvasók ezrei özönlöttek el a kerületi fiókokat, amelyeknek annyi munkájuk volt, hogy időről időre be kellett zárni őket.

Budapest mai fővárosi könyvtárhálózata méreteivel, látogatottságával Szabó Ervin legmerészebb álmait is túlszárnyalja. Az első tervező mégis ő volt. Méltán idézik nevét a város majdnem félszáz helyén látható feliratok: „Szabó Ervin könyvtár”.

Önálló tanulmányt igényelne annak ismertetése, hogy mit tett a magyar

könyvtártudományért és könyvtártechnikáért.

Legtöbb újítását ma már mindenütt meghonosították. Íme néhány példa: a század elején még külföldön is csak kevés könyvtárban dolgozhattak nők. Persze, ma már más a helyzet. De amikor Szabó Ervin a tízes évek elején — nálunk először — nőket alkalmazott, közfelfűnést keltett, egyesekben pedig megütközést váltott ki. Vagy emlékeztessünk arra, hogy a századforduló táján néhány tiszteletré méltó kivételtől eltekintve a könyvtárosságot a könnyű és gondatlan megélhetés egyik forrásának tekintették. Befolyásos közéleti emberek tehetségtelen pártfogoltjait dugták a könyvtárakba, mellettük pedig ott ültek a tudós könyvtárosok, akik személyes sértésfélenek vették, ha búvárkodásukat egy-egy olvasó megzavarta. Szabó Ervin gyökeresen szakított ezzel a szemlélettel. Az olvasószolgálatot helyezte a fővárosi könyvtár munkájának középpontjába, szigorú figyelmet követelt munkatársaitól, és az országban elsőként kötötte a könyvtárosi állást szakvizsgához. Ő alkalmazta először hazánkban az azóta világszerte elterjedt tízedes osztályozási rendszert is, s még hosszan sorolhatnók kezdeményezéseit. Ehelyett szóljunk inkább arról, aminek köszönhető, hogy mint könyvtáros a valóban fontos, időszerű feladatok megoldására fordította figyelmét. Ejtsünk néhány szót Szabó-Ervinről,

ÉLET ÉS TUDOMÁNY

1960 DEC 26

a szocialista gondolkodóról és gyakorlati politikusról.

Történelmi érdeme, hogy elsőként vállalkozott a *Marx és Engels műveiből összeállított nagyszabású válogatás* magyar kiadására. A munkásmozgalom klasszikusainak neve már a múlt század közepe táján sem volt ismeretlen hazánkban. A századvég éveiben pedig egy-egy művükből, cikkükből a lapok, főként a Népszava, részleteket is közreadtak. 1896-ban *Bokányi Dezso* fordításában napvilágot látott a Kommunista kiáltvány első magyar fordítása. Mégis, századunk elején az volt a helyzet, hogy a szocializmus hívei dicsérték, ellenségei gyűlölettel emlegették Marxot és Engelst, de műveiket csak kevesen ismerték. Szabó Ervin, aki már fiatal korában szenvedélyesen tanulmányozta a forradalmi irodalmat, fordítógárdát szervezett, s 1905–1909 között két vaskos kötetben kiadta a tudományos szocializmus megalapítóinak válogatott írásait.

Úttörő volt abban is, hogy elsőként kísérelte meg hazánkban alkalmazni a marxizmust a kora felvetette problémák megoldására. Eközben hamar észrevette, hogy a szociáldemokrata párt elbürokratizálódott, és a munkásság rovására a megalkuvás útjára tért. Az ösztönös forradalmár az elkövetkező években engesztelhetetlen bírálója e megalkuvásnak, s kritikája erőszóron hatott mindazokra, akik a kijutat keresték. De miközben Szabó Ervin élesen szembe került a szociáldemokrata bürokráciával, a forradalmi tömegekkel mégsem találta meg a kapcsolatot. Elméleti művei, amelyekben a helyes megoldást fűrkészte, téves választ adtak a munkásmozgalom alapvető kérdéseire. A szociáldemokrata párt politikájában csalódva mint időszerűtlent elutasította a politikai harcot. Úgy vélte, hogy a munkásosztály számára a gazdasági harc a fő feladat. Így lett Szabó Ervin a *szindikalizmusnak*, vagyis annak az irányzatnak a híve, mely szerint a munkásosztálynak nincs szüksége önálló pártra, a szakszervezetek se vegyenek részt a politikai küzdelmekben, a munkásosztály kizárólag gazdasági harcot vívjon. Szabó Ervin nem látta meg azt, amit nem sokkal halála után maga a történelmi fejlődés, a szocialista forradalom 1919-es győzelme bizonyított be, hogy a munkásosztály számára már elérkezett a döntő pillanat: a demokratikus átalakulás vezető ereje többé nem a polgárság — amely nálunk ezt a szerepet vállalni sem volt hajlandó —, hanem a munkásság. Ám ha a szindikalista elméletére rácsófoltak is az idők, Szabó Ervinnek, a szociáldemokrata opportunizmus forradalmi bírálójának érdemei felbecsülhetetlenek. Szindikalista elméleti művei már a maga korában sem teremthettek iskolát *de forradalomra ébreszték* kirelhetetlen igazságkeresésével, leplező tevékenységével, amelynek eredményeként sokan felismerték, hogy a munkásmozgalom szociáldemokrata útja — zsákutca.

Téves elméleti kiindulása ellenére sem volt egészen természetlen Szabó Ervinnek az a törekvése, hogy a *haladó polgárság legjobb elemeit* egy táborba tömörítse, őket a demokratikus átalakulás érdekében *maximálisan aktivizálja*. Bár a korabeli Magyarország polgárságának balszárnya is csak addig volt radikális és kacérkodott a szocializmussal, kaosingatott a munkásosztály felé, amíg nem került napirendre a forradalom, mégis reformtörekvéseivel a maga idejében elősegítette a fejlődést. Az első világháborút megelőző években Szabó Ervin — mint szocialista — reményekkel eltelve kötött szövetséget a radikális körökkel, amelyek a *Husadik Század* című társadalomtudományi folyóirat, a *Társadalomtudományi Társaság*, a *Szabadgondolat*

A Fővárosi Könyvtár központi épülete (1914–1930)

A Fővárosi Könyvtár régi központjának olvasóterme

fülsikétítő propaganda zajában, a szociáldemokrata pártok által elkövetett világméretű árulás idején, az orosz bolsevikok kivételével alig akadtak olyanok, akik tájékozódni tudtak. — Szabó Ervin éppen ezekben az években magasodik a kor parancsát felismerő vezérré. Forró humanizmusa kezdettől szembeállította őt az öldökléssel; mélységes harag töltötte el a háború igazságtalan, esztelen és embertelen volta miatt. Akart és tudott cselekedni ellene, nem érte be a passzív tiltakozással. — 1917-ben Lenin pártja győzedelmeskedett, és rövid hetek alatt békét teremtett a keleti fronton. Szabó Ervin értett a példából, és ő lett a magyarországi *illegális antimilitarista mozgalom* szellemi vezetője. A Fővárosi Könyvtár sokszorosítóján ezrével állították elő titokban a munkásokhoz és katonákhoz intézett háborúellenes röpcédulákat, Szabó Ervin lakásán és másutt az ő irányításával szervektek a forradalmárok: Szamuely Tibor, Sallai Imre, Korvin Ottó, Révai József, Lengyel József, Mosolygó Antal, Alpári Gyula, a Galilei Kör forradalmi csoportja és mások.

A háború befejezését, a forradalom győzelmét Szabó Ervin nem érthette meg. A „morbus Hungaricus”, a „magyar kór”, a tudósbaj, amellyel hatalmas szellemi energiát kifejtő beteg teste egy életen át küzdött, néhány héttel korábban, 1918 szeptember végén a sírba döntötte. Nem érthette meg tehát a munkásosztály forradalmi pártjának, a kommunista pártnak 1918 novemberi megalakulását, a Magyar Tanácsköztársaság győzelmét. De ott voltak legjobb tanítványai, és a szocialista forradalomért indított harc élén jártak. A Tanácsköztársaság idején, amikor kulturális tevékenységének elismeréseként először nevezték el róla a Fővárosi Könyvtárat, úgy méltatták őt, mint a szocialista forradalom egyik nagy előkészítőjét.

A két háború közötti népelnyomás idején emlékéet először igyekeztek befekéttetni, majd feledésbe süllyeszteni. Neve nem sokkal a felszabadulás után került fel ismét a Fővárosi Könyvtár homlokzatára. Az utóbbi években jelent meg két vaskos kötet: a munkásmozgalom teoretikusát bemutató „Szabó Ervin válogatott írásai” és a könyvtárpolitikai műveit tartalmazó „Szabó Ervin könyvtártudományi cikkei és tanulmányai”. Ezek által elméleti hagyatéka is hozzáférhetővé vált, eleven hatóerő mindaz, ami bennük maradandó.

Remete László

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
tudományos munkatársa

című folyóirat, a *Galilei Kör* és a *Világ* című radikális polgári napilap köré tömörültek. Részvétele nagyobb aktivitásra, a demokratikus reformokért folytatott küzdelem fokozására ösztönözte a csoportosulások tagjait. Nem kétséges: jelentős mértékben neki köszönhető, hogy a radikális balszárny egyes képviselői: *Gábor Andor*, *Balázs Béla*, *Bolyár Elek* és mások az 1918–1919-es forradalmak idején szerzett tapasztalataik alapján végképp hátat fordítva a polgári ellenzéknek, nem a szociáldemokrata, hanem a kommunista irányzathoz csatlakoztak — életreszólóan.

Szabó Ervinnek

forradalmi és forradalmárokat nevelő szerepe

az első világháború megpróbáltatásai idején mutatkozott meg legfényesebben. A magyar szociáldemokrata párt — a többi szociáldemokrata párthoz hasonlóan — a háborút megelőző fogadkozásai ellenére 1914 után behódolt a militarizmusnak. Meghirdette, hogy a munkásosztály érdekeit alá kell vetni a „haza”, vagyis az imperialista körök rabló érdekeinek. A hódító célokért folytatott